

ANTALYA İLİNİN TARIMSAL YAPISI VE GELİŞİMİ

Burhan ÖZKAN M. Göksel AKPINAR İlkey KUTLAR
Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, Antalya-Türkiye

Özet

Bu çalışmada, 1975-1996 dönemi içerisinde Antalya ilinin tarımsal yapısı incelenmiştir. Ele alınan dönemde ilin tarımsal üretim yapısında çarpıcı değişmelerin yaşandığı görülmektedir. Bu dönüşüm daha çok ilin sahil kesiminde ve geleneksel tarımdan yüksek gelir getiren bahçe kültürlerine doğru olmaktadır. Söz konusu değişimde başta sebze ve kesme çiçek üretimi olmak üzere örtüaltı üretimi büyük rol oynamıştır. Antalya ilinin bir turizm merkezi özelliği taşıması ve ülkenin diğer yörelerinden önemli düzeyde göç alması tarım toprakları üzerinde bir baskı oluşturmaktadır. Bu nedenlerle ilin sahil kuşağında yer alan işletmelerin tarımsal üretim faaliyetlerini sürdürmeleri giderek güçleşmektedir. İlde kıyı şeridi boyunca yer alan turuncgil bahçelerindeki azalmalar, tarım alanları üzerindeki baskının açık bir göstergesidir. Bu nedenlerle ilin özellikle sahil kesimindeki üreticiler, tarım dışı diğer sektörlerle rekabet edebilmek ve tarımsal faaliyetlerini sürdürebilmek için, üretimlerini birim alana getirisi düşük olan faaliyetlerden, daha yüksek gelir getiren bahçe kültürleri üretimine doğru kaydırmaktadırlar.

Anahtar Kelimeler: Tarımsal Yapı, Bahçe Bitkileri, Örtüaltı Üretim, Antalya

Agricultural Structure and Development of Antalya Province

Absract

In this study, the agricultural structure of the Antalya province was examined for 1975-1996. A review of the investigated period affirms that dramatic changes have occurred in the agricultural structure of the province. This transition has observed particularly on the coastal areas and it has shifted away from the traditional agriculture towards to the higher valued horticultural crops. This shift was in large part elicited by the rapid emergence of the greenhouse industry mainly vegetable and cut flowers. Tourism industry, antalya known a centre of tourism in Turkey, and high immigration from other parts of the country have placed significant development pressure on the province's stock of farm land. The economic viability of many in Antalya province has become increasingly threatened by these pressures. Decreases of citrus gardens in the coastal areas of province can be given a clear indicator for that pressures on the agricultural lands. For these reasons, producers have shifted away from producing lower valued crops to higher valued horticultural crops to compete with non farm industries and survive in a changing environment.

Keywords: Agricultural Structure, Horticultural Crops, Protod Cultivation, Antalya

1. Giriş

Antalya ili Türkiye'nin Batı Akdeniz Bölgesinde yer alan, uygun ekolojik koşullar nedeniyle Türkiye'nin önde gelen turizm ve tarım merkezleri arasında yer almaktadır. İlin güney sınırları Akdeniz ile sınırlı olup,

doğudan; İçel, Karaman ve Konya; kuzeyden ise Isparta ve Burdur illeri ile çevrilidir. Antalya ili sahil kesimi ve yayla kesimi olmak üzere iki alt bölgeden oluşmaktadır. Sahil kesiminde bulunan ilçeler; Gazipaşa, Alanya, Manavgat, Serik, Merkez, Kemer, Kumluca, Finike, Kale ve Kaş'tır. Buna

karşın Gündoğmuş, Akseki, İbradı, Korkuteli ve Elmalı ilçeleri yayla kesiminde yer almaktadır.

Doğal olarak sahil kesimi ve yayla kesimi arasında iklim ve bitki örtüsü bakımından büyük farklılıklar vardır. Sahil kesimi muz ve narenciye gibi subtropik iklim bitkileri ve örtüaltı yetiştiriciliği yapılmasına uygundur. Yayla kesiminde ise soğuğa dayanıklı elma, armut, ayva gibi meyve türleri yetiştirilmektedir. Antalya iline merkez ilçenin dışında 14 ilçe bağlıdır. İl sınırları içerisinde 74 belediyelik ve 569 köy bulunmaktadır. İlin toplam nüfusu 113211 olup bu nüfusun %53'ü ilçe merkezlerinde, %47'si köylerde yaşamaktadır (Anonim, 1995).

Antalya ili sahip olduğu tarımsal potansiyel açısından ülkemiz tarımında önemli bir yere sahiptir. İl, Türkiye'deki toplam ekilebilir-dikilebilir alanların %1.6'sına sahiptir. Ancak ilin tarımsal üretim değeri bakımından yaptığı katkı (%4.3) daha büyüktür.

Bu çalışmada, 1975-1996 dönemi içerisinde Antalya ilinin tarımsal yapısındaki gelişmelerin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaca ulaşmak için öncelikle ilin tarımsal işletme yapısı ele alınmıştır. Bunu bitkisel ve hayvansal üretimdeki gelişmelerin incelenmesi izlemiştir. Çalışmada son olarak ilin tarımsal üretiminde girdi kullanımını vurgulanmıştır.

2. Materyal ve Yöntem

Çalışmada kullanılan veriler çeşitli istatistiki kaynaklardan derlenmiştir. DİE'nin Tarımsal Yapı ve Üretim ile Tarım Sayımı sonuçlarından geniş ölçüde yararlanılmıştır. Ayrıca Antalya Tarım İl Müdürlüğü ve diğer tarımsal kuruluşların kayıtları ile daha önce

yapılmış araştırma ve incelemelerden de faydalanılmıştır.

Antalya ilinde tarımsal yapıdaki gelişmelerin ortaya konulması amacıyla 1975-1996 dönemine ait bitkisel ve hayvansal üretime ilişkin rakamlar yorumlanmıştır.

3. Bulgular

3.1. İlin Tarımsal Yapısı

İşletme Büyüklüğü ve İşlenen Arazi

Cumhuriyetin başlangıç yıllarında 11.7 milyon hektar olan ülkemizin tarım arazisini bugün gelinen noktadan daha fazla artırmak artık zor görünmektedir. Bu nedenle 63 milyona ulaşan ülke nüfusuna yeterli üretimi sağlayabilmek için, birim alana verimi artırmaktan başka çare yoktur denilebilir. Bu durum ise ekstansif tarımdan entansif tarıma geçmeyi gerekli kılmaktadır. Yapılan projeksiyonlara göre gelecek yıllarda da ülke nüfusunun en az bugünkü standartlarda beslenebilmesi için verimlilik artışı bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır.

Bilindiği gibi ülkemiz tarımının en belirgin yapısal özelliği küçük tarım işletmelerinin sayıca fazla olmasıdır. Benzer durum Antalya ili tarım yapısı için de geçerlidir.

1991 tarım sayımı sonuçlarına göre Antalya ilinde toplam işletme sayısı 106587 adet, işlenen arazi ise 3755900 dekadır. Çeşitli işletme büyüklük gruplarındaki işletme sayısı ve bunların işledikleri alan karşılaştırıldığında, Türkiye genelinde olduğu gibi Antalya ilinde de işlenen arazi bakımından dağılımın dengesiz olduğu, işletmeler büyüdükçe işletme sayılarının mutlak ve oransal olarak azaldığı görülmektedir.

Nitekim, ilde 5-9 dekar genişliğindeki işletmeler sayısal olarak toplam işletmelerin %12,7'sini oluşturdukları halde, toplam işlenen alanın ancak %2,8'ini işlemekte, buna karşılık 200-499 dekar genişliğindeki işletmelerin sayısal oranı sadece %1,1 iken, bu gruptaki işletmeler toplam işlenen alanın %7,0'ını işlemektedir. Arazisi olmayan işletmelerin oranı Antalya'da %0,9 iken, Türkiye genelinde %2,5' dir. Gerek Türkiye'de gerekse Antalya'da işletmelerin büyük bir bölümü 20-49 dekar arasında araziye sahip

işletmelerden oluşmaktadır. Bu genişlikte yer alan işletmelerin sayısal oranı Antalya ilinde %31,5, Türkiye ortalamasında ise %31,3'tür. Diğer taraftan Antalya'da 50-99 dekar büyüklüğündeki işletmeler en fazla araziye sahip iken, Türkiye genelinde işletme arazileri 100-199 dekar arasında toplanmıştır. İlde 500 dekardan büyük araziye sahip sadece bir işletme bulunurken, Türkiye ortalamasında bu değer (%17,1) daha yüksektir (Çizelge 1).

Çizelge 1. Antalya İlinde İşletme Büyüklüğüne Göre İşletme Sayıları ve İşlenen Arazi Dağılımı

İşletme Büyüklüğü (da)	İşletme Sayısı		Türkiye Dağılımı %	İşlenen Alan		Türkiye Dağılımı %
	Adet	%		Dekar	%	
Topraksız	911	0,9	2,5	-	-	-
5'den az	13526	12,7	6,2	36473	1,0	0,3
5-9	14614	13,7	9,4	103959	2,8	1,1
10-19	19219	18,0	18,5	265418	7,1	4,3
20-49	33579	31,5	31,3	1042209	27,7	16,5
50-99	16666	15,6	17,5	1139588	30,3	19,9
100-199	6944	6,5	9,4	899539	24,0	21,0
200-499	1127	1,1	4,3	262679	7,0	19,8
500 +	1	0,0	0,9	6035	0,1	17,1
Toplam	106587	100,0	100,0	3755900	100,0	100,0

Kaynak: Anonim, 1994'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Antalya'da, 3755900 dekar olan toplam arazi varlığının %95,7'si işlenebilmektedir. İl, Türkiye'de işlenen arazi varlığının %1,6'sına sahiptir. Türkiye'de işlenen arazi varlığının %14'ü sulanabilirken bu oran Antalya ilinde %24,2 ile daha yüksektir. İlde nadasa bırakılan arazi oranı oldukça

yüksek olup %15,8'dir. İşlenen arazi varlığının %69,7'sini tarla arazisi, %5,1'ini sebze arazisi, %9,4'ünü meyve arazisi oluştururken, tarıma elverişli olup kullanılmayan arazilerin oranı %3,5, tarıma elverişsiz arazi oranı da %0,3'dür (Çizelge 2).

Çizelge 2. Türkiye ve Antalya İlinde Arazi Kullanış Şekli (da ve %)

Toplam Arazi (da)	İşlenen alan (da)			Ekilen Tarla	Nadas	Sebze Arazisi	Meyve Arazisi	Koruluk ve Orman Arazisi	Çayır ve Otlak Arazi	Tarıma Elverişsiz Arazi	Tarıma Elverişli Olup Kullanılmayan Arazi	
	A	B	C									
Antalya da %	3755900 100,0	3592633 95,7	870593 24,2	2722040 75,8	2505189 69,7	566544 15,8	184861 5,1	336039 9,4	95 0,0	20,244 0,5	12793 0,3	130135 3,5
Türkiye da %	234510993 100,0	214494824 91,5	30935454 14,4	183559370 85,6	157848470 73,6	32034114 14,9	5211652 2,4	19400588 9,1	1968225 0,8	9220942 3,9	2669335 1,1	6157667 2,7
(1)	1,6	1,7	2,8	1,5	1,6	1,8	3,5	1,7	0,0	0,2	0,5	2,3

(1) Antalya'nın Türkiye'deki % Payı A: Toplam İşlenen arazi (da) B: Sulanan arazi (da) C: Sulanmayan arazi (da)
Kaynak: Anonim, 1994'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Çizelge 4. Türkiye ve Antalyada Arazinin Tasarruf Şekillerine Göre İşletme Sayısı (adet) ve İşledikleri Alan (da)

Toplam İşletme Sayısı (adet)	Toplam Arazi (da)	Kendi arazisi olan işletmeler						Kendi arazisi olmayan işletmeler					
		Yalnız kendi arazisini işletenler		Başkasından arazi tutup başkasına arazi vermeyenler		Yalnız kira ile arazi işletenler		Yalnız ortaklıkta arazi işletenler		Yalnız ortaklıkta arazi işletenler		Yalnız ortaklıkta arazi işletenler	
		A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B
Antalya %	105676 100,0	93170 88,2	3177241 84,6	9516 9,0	525778 14,0	1718 1,6	34421 0,9	403 0,4	14824 0,4	12408 0,3	602214 0,3	2,5	2,5
Türkiye %	3996822 100,0	3672085 92,0	209422087 89,3	229304 5,7	22854792 9,7	46636 1,2	1358154 0,6	12408 0,3	602214 0,3	12408 0,3	602214 0,3	2,5	2,5
(1)	2,6	1,6	2,5	1,5	2,3	3,7	2,5	3,2	2,5	3,2	2,5	2,5	2,5

(1) Antalya'nın Türkiye'deki Payı (%) A: İşletme Sayısı (adet) B: Arazi (dekar)
Kaynak: Anonim, 1994'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

İşletme Tipleri

Türkiye genelinde olduğu gibi Antalya ilinde de tarım işletmelerinin büyük bir kısmı bitkisel ve hayvansal üretimi birlikte yapan işletmelerdir. 1991 tarım sayımı sonuçlarına göre, Antalya ili Türkiye'deki tarım işletmelerinin %2,6'sına sahiptir. İlde, işletmelerin %72,7'si bitkisel ve hayvansal üretimi birlikte yapmakta iken, yalnız bitkisel

üretim yapan işletmelerin oranı %26,4 ve yalnız hayvansal üretim yapan işletmelerin oranı da %0,9'dur. Bu oranlar Türkiye geneli için sırasıyla %72,1, %24,4 ve %3,5'dir. Türkiye'de bitkisel ve hayvansal üretimi birlikte yapan işletmelerin %2,6'sı, yalnız bitkisel üretim yapan işletmelerin %2,8'i, yalnız hayvansal üretim yapan işletmelerin ise %0,9'u Antalya ilinde bulunmaktadır (Çizelge 3).

Çizelge 3. Antalya İlinde İşletme Tiplerine Göre İşletme Sayısı

	Bitkisel Üretim ve Hayvancılık Yapan		Yalnız Bitkisel Üretim Yapan		Yalnız Hayvancılık Yapan		Toplam (Adet)
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	
Antalya	77529	72,7	28147	26,4	911	0,9	106587
Türkiye	2935055	72,1	993685	24,4	139692	3,5	4068432
(1)	2,6	-	2,8	-	0,7	-	2,6

(1) Antalya'nın Türkiye'deki Payı (%)

Kaynak: Anonim, 1994'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

İşletmelerde Arazi Tasarruf Şekilleri

Ülkemiz tarımının diğer önemli yapısal problemlerinden birisi de mülkiyet ve tasarruf durumunda görülen dengesizliktir. Aynı sorun Antalya ili tarım işletmelerinde de göze çarpmaktadır.

Türkiye genelinde olduğu gibi Antalya ilinde de işletmelerin büyük bir çoğunluğu kendi mülk arazilerini işlemektedirler. Buna karşılık kira ve ortakçılıkla arazi işleyen işletmelerin sayısı oldukça düşüktür. 1991 tarım sayımı sonuçlarına göre, Antalya'da bulunan 105676 adet tarım işletmesinin %88,2'si kendi mülk arazisini işlemektedir. Mülk araziler ise toplam arazinin %84,6'sını oluşturmaktadır. Başkasından arazi tutup başkasına arazi vermeyen işletmelerin oranı %9, yalnız kira ile arazi işleyenlerin oranı %1,6 ve yalnız ortakçılıkla arazi işleyenlerin oranı da %0,4'dür. Türkiye'de kendi arazisini

işleyen işletmelerin %2,5'i, yalnız kiracılıkla arazi işleyen işletmelerin %3,7'si, yalnız ortakçılıkla arazi işleyen işletmelerin ise %3,2'si Antalya ilinde bulunmaktadır (Çizelge 4).

İşletmelerde Arazilerin Parçalılık Durumu

Antalya ilinde işletmelerin toplam arazi parça sayısı 534314 adet olup bu değer Türkiye genelinin %2,5'ini oluşturmaktadır. İşletmelerin parça sayısına göre dağılımı bakımından Antalya ili Türkiye geneliyle benzerlik göstermektedir. İlde, 1-3 parçalı işletmeler toplam işletmelerin %47,8'ini oluşturmaktadır. Toplam işletmelerde 4-5 parçalı işletmelerde %23,1, 6-9 parçalı işletmelerin payı %18,3, 10-14 parçalı işletmelerin payı %5,6, 15 ve daha fazla parçalı işletmelerin payı ise %5,2'dir (Çizelge 5).

Türkiye’de dolayısıyla Antalya ilinde tarım işletmelerinin sayısının çokluğundan başka işletmelerin arazilerinin çok parçalı ve dağınık olması işletme başarısını olumsuz yönde etkilemektedir. Ülkemizde tarım topraklarının çok parçalı olmasında şüphesiz en büyük rol ülkenin miras

hukukundan kaynaklanmaktadır. Türkiye’de tarım topraklarının parçalanma şekilleri genelde miras, mülkiyet ve ticaret yasaları, sermaye ve işgücü yetersizliği, kamulaştırma, nüfus baskısı, coğrafi durum, mera parçalanmaları, toprak dağıtımı yolu ile parçalanma olarak meydana gelmektedir.

Çizelge 5. İşletmelerde Arazi Parça Sayısı ve Parsel Büyüklüğü

	Toplam İşletme Sayısı	Toplam Parça Sayısı (adet)	Toplam arazi (da)	İşletmelerin Parça Sayısına Göre Dağılımı (adet)				
				1-3	4-5	6-9	10-14	15+
Antalya adet	105676	534314	3755900	50548	24463	19593	5891	5181
%	100,0	-	-	47,8	23,1	18,3	5,6	5,2
Türkiye adet	3996822	21601272	234510993	1716301	904028	759531	354233	232729
%	100,0	-	-	42,9	22,6	19,0	8,9	6,6
(1)	2,6	2,5	1,6	2,9	2,7	2,6	1,7	2,2

(1) Antalya'nın Türkiye'deki Payı (%)

Kaynak: Anonim, 1994'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

3.2. İlde Tarımsal Üretim

Tarla Bitkileri Üretimindeki Gelişmeler

Ele alınan 1975-1996 dönemi içerisinde, Antalya’da tarla bitkileri ekim alanında %14.6 oranında bir artış olmakla birlikte Türkiye içindeki payı değişmemiştir. İlde, tarla bitkileri içerisinde en fazla ekimi yapılan ürünler tahıllar ve endüstri bitkileridir. 1975 yılına göre 1996 yılında tahıllar, baklagiller ve yem bitkileri ekim alanlarında önemli artışlar gerçekleşirken, endüstri bitkileri, yağlı tohumlar ve yumru bitkileri ekim alanlarında azalma olmuştur. Özellikle son yıllarda pamuk tarımında yıllara göre dalgalanmalar olmakla birlikte önemli düşüşler görülmektedir. Bu hem büyük ölçüde pamuktan elde edilen net karın geçmiş yıllara göre azalması hem de örtüaltı tarım ve narenciye üretiminin çok daha karlı olmasından kaynaklanmaktadır (Özkan,1996). Bu nedenle ilin sahil kuşağında pamuk olmak üzere tarla bitkilerinden bahçe

bitkilerine doğru bir geçiş süreci yaşanmaktadır. Antalya’da özellikle 1989 yılından sonra pamuk ekim alanı belirgin bir şekilde düşmeye başlamıştır. İl genelinde 1989 yılında 41200 hektar olan pamuk ekim alanı 1996’da 28005 hektara düşmüştür. Bu durum doğal olarak buğday + ikinci ürünün potansiyel ekim alanının artması anlamına gelmektedir. Bu artış buğday ekim alanında açık bir şekilde görülmektedir. 1989 yılında buğday ekim alanı 137937 hektar iken 1996’da 141680 hektara yükselmiştir. Ancak aynı dönemde ikinci ürünlerin ekim alanı toplamı 4231 hektardan 1200 hektara inmiştir. Diğer bir ifadeyle üreticiler pamuk yerine buğday ekmeye başlamışlar ancak buğdayı takiben ikinci ürün ekmemişlerdir. 1985 yılında 3555 hektar alanda ikinci ürün tarımı yapılırken 1996 yılında %66,2’lik bir azalma ile 1200 hektarda ekim yapılmıştır. Bu azalma ikinci ürün ekiminin en fazla olduğu 1987 yılına göre ise %79,9’dur. Antalya’da yazlık ikinci ürün olarak susam, soya, mısır ve yerfıstığı ekilmektedir. Bu ürünlerin ekim

alanlarındaki gelişmeler incelendiğinde; 1985 yılında 339 hektar olan soya ekim alanı 1996 yılında %94,1'lik azalma göstererek 20 hektara düşmüştür. Aynı dönem içinde susam ekim alanı 1210 hektardan 1150 hektara, yerfıstığı ekim alanı 1554 hektardan 30 hektara düşmüştür. 1985 yılında 453 hektar mısır ekimi yapılmış ancak 1996 yılında ikinci ürün olarak mısır ekimi yapılmamıştır (Özkan,1996). Ancak ilin sulanmayan kesimlerinde kuruda yetişebilen ve örtüaltı tarıma uygun olmayan kesimlerinde tarla bitkileri halen önemini korumaktadır. Söz konusu son 22 yıllık dönemde, tarla bitkileri ekim alanlarında en fazla artış yaklaşık sekiz kat ile yem bitkilerinde görülürken, yumru bitkiler ekim alanları ise %55,9 oranında azalmıştır. Bu veriler ışığında, Antalya

ilinde tarla bitkileri içerisinde baklagil ve yem bitkilerine doğru bir yönelme olduğu söylenebilir.

Antalya ilinin Türkiye tarla bitkileri üretiminden almış olduğu pay 1975 yılında %1.6 iken, 1996 yılında %1.3'e gerilemiştir. Aynı dönemde ilin toplam tarla bitkileri üretiminde ise %25.7'lik bir artış gerçekleşmiştir. İlde, tarla bitkileri üretiminde ilk iki sırayı tahıllar ve endüstri bitkileri almaktadır. Son 22 yıllık dönem içerisinde tarla bitkileri üretiminde görülen artışlar ürün grupları itibariyle tahıllarda %19.1, baklagillerde %31.2, endüstri bitkilerinde %30.8, yumru bitkilerinde %18.8 iken, yağlı tohumlar üretiminde ise %24.6 oranında bir azalma gerçekleşmiştir (Çizelge 6).

Çizelge 6. Antalya'da Tarla Bitkileri Ekim Alanı (ha) ve Üretimindeki Gelişmeler (ton)

Ürünler	1975		1996		İndeks (1975=100)	
	Ekim Alanı	Üretim	Ekim Alanı	Üretim	Ekim Alanı	Üretim
Tahıllar	181068	359866	206237	428790	113,9	119,1
Baklagiller	9043	14026	29448	18399	325,6	131,2
Endüstri Bit.	43271	90926	33837	118920	78,2	130,8
Yağlı Tohumlar	8932	79532	8430	59952	94,4	75,4
Yumru Bit.	9173	73518	4044	87048	44,1	118,4
Yem Bit.	798	24476	6322	63789	792,2	260,6
TOPLAM	251487	617868	288318	776898	114,6	125,7
(1)	1,5	1,6	1,5	1,3	-	-

(1) Antalya'nın Türkiye'deki Payı (%)

Kaynak: Anonim, 1979; 1998'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Sebze Üretimindeki Gelişmeler

Antalya ilinde sebze üretimi kapladığı alan açısından hububat ve meyveden sonra gelmesine karşın üretim değeri açısından ilk sırayı almaktadır. Antalya ili sebze yetiştiriciliği açısından örtüaltı sebze ile tanınmakla beraber açık tarla sebzeçiliği de önemlidir.

Antalya ilinin Türkiye sebze üretiminde almış olduğu pay yıllar itibariyle artış eğilimindedir. Nitekim 1975 yılında Antalya ili Türkiye sebze

üretiminin % 5.4'ünü karşılarken, bu oran 1996 yılında % 8.7'ye yükselmiştir. Aynı dönemde ilin toplam sebze üretiminde yaklaşık 3.5 kat artış olmuştur. Sebze üretimi içerisinde ilk sırayı meyvesi yenen sebzeler alırken bunu, baklagil sebzeleri ve yaprağı yenen sebzeler takip etmektedir. İncelenen son 22 yıllık dönemde Antalya'da sebze üretiminde en fazla artış 3.7 kat ile meyvesi yenen sebzelerde olurken, yaprağı yenen sebze üretimi %40.3'lük bir azalma göstermiştir. Özellikle

meyvesi yenen sebzelerden domates üretimi ilin toplam tarla sebzeçiliğinde en

büyük payı almaktadır.

Çizelge 7. Antalya'da Sebze Üretim Miktarındaki Gelişmeler

Ürünler	1975 (ton)	1996 (ton)	İndeks (1975=100)
Yaprağı yenen sebzeler	22919	13689	59,7
Baklagil sebzeleri	32363	38340	118,5
Meyvesi yenen seb.	461712	1693007	366,7
Soğans, yumru-kök seb.	2242	4361	194,5
Diğer sebzeler	1285	777	60,5
TOPLAM	520521	1750174	336,2
(1)	5,4	8,7	-

(1) Antalya'nın Türkiye'deki Payı (%)

Kaynak: Anonim, 1979; 1998'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Örtüaltı Sebze Üretimi

Antalya'da seracılığın geçmişi 1940'lı yıllara kadar uzanmasına karşın, seracılıkta gelişmeler 1985 yılından sonra hızlanmıştır. 1996 yılı verilerine göre Türkiye'de bulunan toplam cam sera varlığının %80'i, plastik sera varlığının ise %50'si Antalya ilinde bulunmaktadır.

İncelenen son 22 yıllık dönem içerisinde Antalya'da örtüaltı sebze üretimi, tarla bitkilerine göre daha fazla artış göstermiştir. Bu durum ilde, tarla bitkilerinden bahçe kültürlerine doğru bir geçiş olduğu izlenimini vermektedir (Özkan ve ark.,1998). İlde bulunan örtüaltı alanların yaklaşık %27'lik bölümünde yılda iki defa ekiliş yapılmaktadır. Örtüaltı sebze ekilişinde Kumluca başta olmak üzere Merkez ilçe, Finike, Kale, Kaş ağırlık taşımaktadır. İncelenen dönem içerisinde ilde marul ve karpuz dışındaki ürünlerin üretiminde önemli artışlar olmuştur. Özellikle hıyar, domates, patlıcan, biber ve kavun üretiminde görülen artışlar dikkati çekmektedir. Söz konusu ürünlerin üretiminde 4,7 ile 9,1 kat arasında artışlar olmuştur. Antalya ili Türkiye sebze üretimine en büyük katkıyı domates üretimi ile yapmaktadır. Sebze

yetiştiriciliğinde bulunan işletmelerin çoğunluğu teknoloji kullanım düzeyleri düşük olan aile işletmeleri olup işletmelerin büyüklükleri ortalama 3-5 dekar'dır. Ancak son yıllarda 30-40 dekarlık modern işletmelerin sayısı giderek artmaktadır. İlde 1981 yılında 3533 hektar olan örtüaltı sebze ekim alanı yaklaşık dört katlık bir artışla 1996 yılında 13400 hektara ulaşmıştır.

Meyve Ağacı Sayısı ve Üretimindeki Gelişmeler

Antalya ilinde meyvecilik sahil ve yayla kesimi olmak üzere iki alt bölgeye ayrılabilir. Sahilde subtropik meyveler ile bazı ılıman ve tropik orijinli meyveler yetiştirilirken, yayla kesiminde elma ağırlıklı üretim yapılmaktadır. Meyve üretimi ilin tarımsal üretime katkısında sebzeden sonra gelmektedir. İç ve dış pazar açısından Antalya ili meyve üretiminde narenciye önemli yere sahip olup, son yıllarda nar üretimi de hızlı bir gelişme içerisinde. Yine daha önceleri üretim deseninde yer almayan avokado yetiştiriciliği ve son yıllarda örtüaltı meyve yetiştiriciliğinin de giderek önem kazanmaya başladığı görülmektedir (Özkan ve ark.,1998).

Ele alınan 1975-1996 yılları arasında Antalya ilinde meyve ağacı sayısı ve üretiminde önemli gelişmeler kaydedilmiştir. 1996 yılında 1975 yılına göre toplam meyve ağacı sayısında %45.8 oranında, meyve üretiminde ise yaklaşık 2,5 kat artış gerçekleşmiştir. Aynı dönemde Antalya ilinin Türkiye

meyve üretiminden almış olduğu pay %1.6'dan %1.8'e yükselmiştir. Meyve üretimindeki en fazla artış yaklaşık 10 kat ile yumuşak çekirdekli grubunda olmuştur. Turunçgil ağaç sayısında %12.6, üretiminde ise %65.6'lık bir artış gerçekleşmiştir (Çizelge 8).

Çizelge 8. Antalya'da Meyve Ağacı Sayısı (adet) ve Üretimindeki Gelişmeler (ton)

Ürünler	1975		1996		İndeks (1975=100)	
	Ağaç Sayısı	Üretim	Ağaç Sayısı	Üretim	Ağaç Sayısı	Üretim
Yumuşak Çekirdekli	1274576	27016	3155430	276948	247,6	1025,1
Taş Çekirdekli	2080366	17986	3020810	52690	145,2	293,0
Turunçgiller	3446684	196572	3882026	325495	112,6	165,6
Sert Kabuklular	256225	3656	338865	6091	132,3	166,6
Üzümstü Meyveler	380755	35761	448120	57895	117,7	161,9
TOPLAM	7438606	280991	10845737	719119	145,8	255,9
(1)	1,6	3,8	1,8	5,5	-	-

/1) Antalya'nın Türkiye'deki Payı (%)

Kaynak: Anonim, 1979; 1998'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

İlde, meyve ağacı sayısında ve üretiminde çarpıcı gelişmeler olmuştur. Meyve ağacı sayısındaki en fazla artış elma ve limonda olurken, turunç ve altıntop ağaç sayısında çok büyük düşüşler görülmektedir. Nitekim 1975 yılında 209664 adet olan turunç ağaç sayısı %95,0 oranında azalma ile 1996 yılında 9160 adete düşmüştür. Bu durum, Antalya'da kıyı şeridi boyunca yer alan turunç bahçelerinin yerini turizm alanlarına terk etmesinden

kaynaklanmaktadır. İlin önemli düzeyde meyve üretim potansiyeline sahip olmasına karşın pazarlama başta olmak üzere bazı sorunlar nedeniyle mevcut potansiyelini tam olarak değerlendirdiği söylenemez.

Antalya ili Türkiye meyve üretimine en büyük katkıyı portakalda yapmaktadır. 1996 yılı değerleriyle il, Türkiye'deki portakal ağaç sayısının %25,6'sına, portakal üretiminin ise %30,2'sine sahiptir (Çizelge 9).

Çizelge 9. Antalya'da Bazı Önemli Meyvelerin Ağaç Sayısı ve Üretimindeki Gelişmeler

Ürünler	1975				1996				İndeks (1975=100)	
	A	(1)	B	(1)	A	(1)	B	(1)	A	B
Elma	929091	3,2	19940	2,2	2153900	5,6	221917	10,1	231,8	1112,9
Zeytin	1779936	2,2	11763	2,1	2211090	2,5	26842	1,5	124,2	228,2
Limon	354663	13,1	18423	6,4	479510	8,8	35481	8,8	135,2	192,6
Portakal	2592852	31,1	166578	30,8	3128781	25,6	268961	30,2	120,7	161,6
Mandarin	249125	6,2	6767	6,4	233455	2,8	18526	4,1	93,7	273,8
Turunç	209664	31,8	3667	34,0	9160	2,2	185	4,9	4,4	5,0
Altıntop	40380	19,2	1137	9,1	31120	3,7	2342	3,1	77,1	206,0

(1) Türkiye'deki % Payı A: Ağaç Sayısı (adet) B: Üretim (ton)

Kaynak: Anonim, 1979; 1998'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Kesme Çiçek Üretimindeki Gelişmeler

Antalya kesme çiçek üretimine ilk defa 1970 yılında gül üretimi ile başlamakla birlikte asıl gelişmeler 1985 yılından itibaren yaşanmaktadır. Bu gelişmelerin etkisiyle Antalya'da 1987 yılında 394 dekar olan kesme çiçek üretim alanı 1996 yılında 1905 dekara ulaşmıştır. Türkiye'nin dışarıya yönelik kesme çiçek üretiminin %90'dan fazlası Antalya'da yapılmaktadır. Ancak üretimin büyük ölçüde sprey karanfile dayanması ve dışarıya da ağırlıklı olarak tek ülkeye (İngiltere) yapıyor olması söz konusu alt sektörün önemli bir yapısal sorunudur. Bu nedenle kesme çiçek alt sektörünün geleceği açısından ürün çeşitlenmesine gidilmesinin ve yeni pazarlara yönelmenin gerekli olduğu söylenebilir (Özkan, 1997).

Hayvan Sayısındaki Gelişmeler

Türkiye, ülkede yaşayan insanların hayvansal protein gereksinimini rahatlıkla karşılayabileceği gibi hayvansal ürünlerin dışarıya önemli bir döviz geliri elde edebilecek potansiyele sahiptir. Ama ülkemiz hala değil hayvansal üretiminden döviz geliri elde etmek, hayvansal protein açığı nedeniyle beslenme sorunları ile karşı karşıyadır. Beslenme açısından en büyük açık et tüketimindedir. Ülkede bitkisel proteince dayalı bir beslenme bulunmaktadır. Yeterli ve dengeli beslenemeyen bir toplumun sağlık sorunları ile karşılaşacağı ve sosyo-ekonomik kalkınmasının yavaşlayacağı bilinmektedir. Bu nedenle Türkiye'de

tarım sektörü özellikle hayvancılık alt sektöründe bir an önce ciddi ve kalıcı önlemlerin alınması gerekmektedir.

Diğer yandan bitkisel üretim ile hayvansal üretim arasında olması gereken denge Türkiye'de oluşmamıştır. Gelişmiş ülkelerin birçoğunda hayvansal üretim toplam tarımsal üretimden %50'lerin üzerinde pay alırken, Türkiye'de bu oran %30'lar düzeyinde kalmaktadır.

Antalya ilinde 1975-1996 yılları arasında arıcılık hariç diğer hayvan türlerinin sayılarında gerileme olmuştur. Söz konusu ele alınan dönemde sığır sayısında %15.3, koyunda %30.3, kıl keçisinde %11.4 ve kanatlılar sayısında ise %14.8 oranında azalma gerçekleşmiştir. Buna karşılık 1975 yılında 93636 adet olan kovan sayısı 1996 yılında 120072 adete yükselmiştir. Bu veriler ilde hayvancılığın büyük kayba uğradığını göstermektedir. Antalya ili Türkiye hayvancılığına en büyük katkıyı küçükbaş hayvan varlığı ile yapmaktadır (Çizelge 10). İlin arazi yapısı nedeniyle hayvan varlığından kıl keçisi en büyük payı almaktadır. Daha düzlük ve yayla kesimlerinde koyunculuk ve sahil kesimlerinde ise süt sığırcılığı ağırlık kazanmaktadır.

Antalya ili Türkiye su ürünleri üretimi konusunda önemli bir potansiyele sahip olmasına karşın su ürünleri üretimi düşük kalmaktadır. Bilinçsiz avlanma, üreme mevsiminde uygulanan yasaklara uyulmaması, açık deniz balıkçılığının gelişmemesi gibi nedenler bu durumda en önemli rolü oynamaktadır.

Çizelge 10. Antalya'da Hayvan Sayısındaki Gelişmeler

Türler	1975		1996		İndeks (1975=100) A
	A	B	A	B	
Sığır	217388	1,4	184030	1,5	84,7
Koyun	408680	1,0	283930	0,9	69,5
Kıl Keçisi	835680	5,5	740830	9,0	88,6
Arı Kovanı	93636	4,7	120072	3,0	128,2
Kanatlı	625302	1,5	532855	0,3	85,2

A: Hayvan Sayısı (adet)

B: Türkiye'deki % Payı

Kaynak: Anonim, 1979; 1998'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Hayvansal Üretimdeki Gelişmeler

İlin kırmızı et üretimi genellikle kültür ve melez ırk sığırların besiyeye alınması ile beyaz et üretimi ise daha çok et tavukçuluğu yapan işletmelerce yapılmaktadır.

Antalya ilinde son 22 yıllık dönemde hayvansal ürünler üretiminde önemli gelişmeler göze çarpmaktadır. En

fazla artış yaklaşık 5 kat ile süt üretiminde olurken, en düşük artış %21,9 ile bal üretiminde gerçekleşmiştir. Aynı dönemde ilin, Türkiye hayvansal üretiminden aldığı pay bal ve yumurtada azalırken diğer ürün gruplarında artmıştır (Çizelge 11). Söz konusu dönemde ilde hayvan sayısında düşüşler olurken, hayvansal üretimde görülen artışlar dikkati çekmektedir.

Çizelge 11. Antalya'da Bazı Hayvansal Ürünlerin Üretimindeki Gelişmeler

Ürünler	1975		1996		İndeks (1975=100) A
	A	B	A	B	
Süt	44680	0,9	244705	2,3	547,7
Et	2200	0,9	8940	2,1	406,4
Bal	1356	6,4	1653	2,6	121,9
Yumurta (adet)	42819697	1,6	65512000	0,7	153,0
Deri (adet)	123700	0,9	274960	3,1	222,3

A: Üretim (ton) B: Türkiye'de % Payı

Kaynak: Anonim, 1979; 1998'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

3.3. İlde Tarımda Teknolojik Gelişme ve Girdi Kullanımı

Gübre Kullanımı

Antalya'da 1989-1996 yılları arasında kullanılan gübre miktarında yaklaşık iki kat artış olmuştur. Nitekim

1989 yılında kullanılan gübre miktarı 117743 ton iken, 1996 yılında 199439 tona yükselmiştir. Aynı dönemde toplam gübre kullanımı içerisinde azotlu ve potasyumlu gübrelerin payı artarken, fosforlu gübrelerin payı azalmıştır (Çizelge 12).

Çizelge 12. Antalya'da Gübre Kullanımı (ton)

Gübre Cinsi	1989		1996		İndeks (1989=100)
	Miktar	%	Miktar	%	
Azotlu Gübreler	61047	51,8	118443	59,4	194,0
Fosforlu Gübreler	51899	44,1	68830	34,5	132,6
Potasyumlu Güreler	4797	4,1	12166	6,1	253,6
TOPLAM	117743	100,0	199439	100,0	169,4

Kaynak: Anonim, 1990; 1997'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Tarımsal İlaç Kullanımı

Antalya ilinde tarımsal ilaç kullanımı akarisitler hariç diğer ilaç türlerinde 1989-1996 döneminde düşüş göstermiştir. 1989 yılında 2717 ton olan toplam ilaç tüketimi yaklaşık %1,5'lik

bir azalışla 1996 yılında 2676 ton seviyesine düşmüştür. 1996 yılı değerleriyle ilde, ilaç kullanımında ilk sırayı nemotisit ve fumigantlar alırken bunu sırasıyla fungusit ve insektisitler takip etmektedir (Çizelge 13).

Çizelge 13. Antalya'da Tarımsal İlaç Kullanımı (ton)

İlaç Türü	1989		1996		İndeks (1989=100)
	Miktar	%	Miktar	%	
İnsektisitler	999	36,8	570	21,3	57,1
Fungusitler	569	20,9	626	23,4	110,0
Herbisitler	60	2,2	106	4,0	176,7
Nemotisitve Fumigantlar	395	14,5	897	33,5	227,1
Akarisitler	93	3,4	94	3,5	101,1
Kışlık ve Yazlık Yağlar	585	21,5	339	12,7	57,9
Diğerleri	16	0,6	44	1,6	275,0
TOPLAM	2717	100,0	2676	100,0	98,5

Kaynak: Anonim, 1990; 1997'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Tohumluk ve Fide-Fidan Kullanımı

İncelenen 1989-1996 dönemi içerisinde, Antalya'da Tarım İl Müdürlüğü tarafından dağıtılan tohum miktarında

%58,7 oranında artış gerçekleşmiştir. Söz konusu dönemde dağıtılan tohumlar içerisinde sadece arpada azalma olurken diğer tohum çeşitlerinde artış olmuştur (Çizelge 14).

Çizelge 14. Antalya'da Dağıtılan Tohumluk Miktarı (kg)

Tohum Cinsi	1989		1996		İndeks (1989=100)
	Miktar	%	Miktar	%	
Buğday	1571000	89,5	2744000	98,5	174,7
Arpa	182000	10,4	28000	1,0	15,4
Yonca	500	0,0	835	0,0	167,0
Sudanotu	1000	0,0	5500	0,2	550,0
Fiğ	1200	0,1	7300	0,3	608,3
TOPLAM	1755700	100,0	2785635	100,0	158,7

Kaynak: Anonim, 1990; 1997'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Diğer taraftan aynı dönemde dağıtılan toplam fide ve fidan sayısında %37,4 oranında bir azalma gerçekleşmiştir. Nitekim, 1989 yılında

dağıtılan fide sayısı 95135 adet iken, 1996 yılında 59517 adete düşmüştür (Çizelge 15).

Çizelge 15. Antalya'da Dağıtılan Fide-Fidan Miktarı (adet)

Fide-Fidan Cinsi	1989		1996		İndeks (1989=100)
	Miktar	%	Miktar	%	
Şeftali	3575	3,8	1432	2,3	40,1
Armut	300	0,3	1485	2,3	495,0
Erik	4050	4,3	2135	3,3	52,7
Elma	3463	3,6	110	0,2	3,2
Nar	2000	2,1	8445	13,4	422,3
Kayısı	1600	1,7	775	1,2	48,4
Zeytin	11000	11,6	6230	9,9	56,6
Asma	51200	53,8	33240	52,7	64,9
Portakal	8000	8,4	650	1,0	8,1
Limon	8500	8,9	920	1,5	10,8
Kiraz	1450	1,5	4095	6,5	282,4
TOPLAM	95135	100,0	59517	100,0	62,6

Kaynak: Anonim, 1990; 1997'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Tarımsal Alet ve Makine Kullanımı

1975-1996 dönemi içerisinde Antalya ilinde tarımsal alet ve makine sayısındaki gelişmeler incelendiğinde, karasaban ve merdana hariç diğer tarımsal alet ve makine sayısında artış gerçekleşmiştir. En fazla artış kültüvator

ve tırmık sayısında olmuştur. Antalya'da 1980 yılı rakamlarıyla 14599 adet olan traktör sayısı %66.6'lık bir artışla 1996 yılında 24329 adete yükselmiştir. 1996 yılı itibariyle Türkiye'deki traktör varlığının %3.0'ü, pulluğun %3.3'ü, çapa makinalarının %6.3'ü ve pülverizatörün ise %7.3'ü Antalya ilinde bulunmaktadır (Çizelge16).

Çizelge 16. Antalya'da Bazı Tarım Alet ve Makine Kullanımındaki Gelişmeler

Çeşidi	1975		1996		İndeks (1975=100)
	A	B	A	B	
Traktör	14599*	3,3	24329	3,0	166,6
Pulluk	29640	2,2	45713	3,3	154,2
Karasaban	32590	2,4	7820	2,7	24,0
Tırmık	4353	0,9	14760	2,4	339,1
Çapa Makinaları	7239	11,4	7255	6,3	100,2
Merdane	1505	5,8	758	1,6	50,4
Kültüvator	860	1,4	4585	1,3	533,1
Pülverizatör	13058	6,1	25948	7,3	198,7

* 1980 yılı A: Tarım Alet ve Makina Sayısı (adet) B: Türkiye'de % Payı

Kaynak: Anonim, 1979; 1998'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

4. Tartışma ve Sonuç

Antalya ili, tarımsal üretimdeki çeşitlilik ve pazara yönelik üretim açısından Türkiye'nin önemli illerinden birisidir. Ayrıca Türkiye tarımındaki yapısal değişimin en çarpıcı örneğinin bu ilde yaşandığı söylenebilir. İlin tarımsal

üretim yapısında özellikle ilin sahil kesiminde geleneksel tarımdan bahçe kültürlerine doğru bir dönüşüm olmaktadır. Gelecek yıllarda da bu dönüşüm devam edecektir. Ancak söz konusu dönüşümde hükümet politikaları, pazar koşulları, uluslararası ticaret, çevre koruma, bilgi sistemleri ve eğitim-yayım

daha fazla rol oynayacaktır. Diğer taraftan küreselleşme üreticilere bir yandan yeni fırsatlar yaratırken diğer yandan artan rekabet nedeniyle bazı sıkıntıları da beraberinde getirecektir. İlin sahil kesiminde tarım toprakları şiddetli bir baskı altındadır. Bu nedenle yöre üreticileri işletmelerinde daha fazla işletmecilik bilgisi kullanmak zorunda kalacaklardır. Aksi takdirde dünya pazarları ile rekabet etme ve tarımsal üretim faaliyetlerine devam etmeleri çok zor olacaktır.

1975-1996 döneminde Antalya ilinin tarımsal yapısındaki gelişmelerin değerlendirilmesinde elde edilen sonuçlar kısaca şöyle özetlenebilir;

- Ülke genelinde tarımsal yapıya ilişkin sorunlar Antalya ili için de geçerlidir. İlde, küçük tarım işletmelerinin sayıca fazla olması, işlenen arazi bakımından dağılımın dengesizliği, mülkiyet ve tasarruf durumunda görülen bozukluklar ve işletmelerde arazi parça sayısının çokluğu gibi sorunlar işletmelerin başarısını olumsuz yönde etkilemeye devam etmektedir.

- Antalya ilinde tarıma elverişli olup ta kullanılmayan arazi oranının (%3.5) Türkiye ortalamasından (%2.7) daha yüksek olması, ilin bir turizm kenti özelliği taşımasının yanında, ülkenin diğer yörelerinden önemli düzeyde göç almasından kaynaklanmaktadır. Bu durum tarım toprakları üzerinde bir baskı oluşturmaktadır. Çünkü tarım alanları gerek yerleşim amaçlı gerekse turizme yönelik yapılaşmaların sürekli artan oranda bir baskıya konu olmaktadır. Nitekim, ilde 1975-1996 yılları arasında sahil kesiminde turunç bahçelerinde önemli azalmalar yaşanmıştır.

- Araştırma bulgularına göre, son 22 yıllık dönemde sebze ekim alanı ve üretimi, tarla bitkileri ekim alanı ve üretimine göre daha fazla artış

göstermiştir. Tarla bitkileri içerisinde de endüstri ve yem bitkileri üretiminin ağırlık kazandığı görülmektedir.

- Antalya ili hayvancılık için uygun doğal koşullara sahip olmasına rağmen, hayvan varlığında görülen düşüşler, il hayvancılığının büyük kayba uğradığını göstermektedir. Hayvancılık sektörünün bugün içinde bulunduğu sorunların çözülmesi konusuna gereken önemin verilmesi kaçınılmaz olarak görülebilir.

- Antalya ilinde tarımsal girdi kullanımında önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Özellikle örtüaltı üretimin ağırlık kazanmasıyla birlikte gübre, tohum, tarım alet ve makine kullanımında artışlar gerçekleşmiştir.

5. Kaynaklar

- Anonim, 1979. Tarımsal Yapı ve Üretim 1975-1977. DİE Yayınları, No: 882, Ankara
- Anonim, 1982. 1980 Genel Tarım Sayımı Hanehalkı Anket Sonuçları. DİE Yayınları, No: 1028, Ankara
- Anonim, 1990. 1989 Yılı Çalışma Raporu. Tarım İl Müdürlüğü, Antalya
- Anonim, 1994. 1991 Genel Tarım Sayımı Tarım İşletmeleri (Hanehalkı) Araştırma Sonuçları. DİE Yayınları, No: 1691, Ankara
- Anonim, 1997. 1996 Yılı Çalışma Raporu. Tarım İl Müdürlüğü, Antalya
- Anonim, 1998. Tarımsal Yapı (Üretim, Fiyat, Değer) 1996. DİE Yayınları, No: 2097, Ankara
- Özkan, B., 1996. Antalya'da Pamuk Ekim Alanı Üzerine Net Gelirin Etkisi. Anadolu Dergisi, Cilt 4(2): 35-41, Ege Tarımsal Araştırma Enstitüsü, Menemen-İzmir
- Özkan, B., 1997. Antalya İli Tarımsal Üretim ve Gıda Sektörünün Profili. Tarım Ekonomisi Bölüm Çalışma Raporu, Antalya
- Özkan, B., Akkaya, F., Kuzgun, M., 1998. Antalya İli Bahçe Kültürleri Üretim Yapısı, Ekonomideki Yeri ve Önemi. Türkiye 3. Tarım Ekonomisi Kongresi, 314-324, Ankara